

*Iwona Banach**
Zielona Góra

Różne konteksty odmienności kobiet z niepełnosprawnością w twórczości plastycznej i percepcji dziecka we wczesnym wieku szkolnym

**Various contexts of distinctness of women with
disabilities in creativity and perception of a child
in early school age**

Odmiennosc i różnorodność stanowią doktryny pluralizmu i demokracji. Żyjąc współcześnie zwykle tolerujemy już wszelkiego rodzaju „inność”, jednak pokojowe, oparte na prawie do szacunku, godności, podmiotowym traktowaniu współistnienie domaga się czegoś więcej. Domaga się akceptacji. Relacje międzyludzkie oparte wyłącznie na tolerowaniu „inności” są obecnie niedostateczne i zbyt skromne w odniesieniu do aktualnych warunków życia człowieka. Edukacja stanowi idealny proces, w ramach którego możliwe jest kształtowanie pozytywnych relacji międzyludzkich, w tym także wobec ludzi odmiennych z powodu niepełnosprawności. Oswajanie, zapoznawanie, wyjaśnianie, przybliżanie i uczenie świadczenia pomocy osobom z niepełnosprawnością to konieczne dziś kompetencje, w które może wyposażać szkoła. Jednak w toku trwania procesu edukacyjnego zbyt często zapomina się o tym, że zdolność do „bycia z innymi i wśród innych”, powstaje podczas interakcji społecznej i zależna jest od

* dr, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, Katedra Teorii i Filozofii Wychowania

wsparcia i kooperacji płynącej ze strony partnerów. Z tego też powodu nabywanie i rozwijanie umiejętności społecznych u dzieci wymaga tworzenia kontekstu interpersonalnego, który umożliwi ich rozwój i kształtowanie się w atmosferze wzajemnej akceptacji i zrozumienia¹.

Niewątpliwie największy wpływ na kształtowanie relacji dziecka z innymi ludźmi wywierają podstawowe środowiska wychowawcze: rodzina i szkoła. Powinny one przekazywać podstawowy system wartości, kulturę, kształtować właściwe postawy, uczyć zachowań oraz wyposażać w wiedzę, która umożliwi funkcjonowanie w dalszym życiu. One też posiadają duży wachlarz możliwości w zakresie kształtowania postaw i budowania relacji z osobami niepełnosprawnymi. Współczesna rola szkoły przyjmuje charakter pomocniczy wobec rodziny poprzez wspieranie jej w procesie wychowania dzieci. Warto pamiętać o wspólnej odpowiedzialności zarówno rodziców, jak i nauczycieli za rozwój dziecka. Pogląd mówiący o podziale owej odpowiedzialności jest niesłuszny i uproszczony, a odpowiedzialność za wyniki w nauce i wychowanie nie spada wyłącznie na nauczycieli².

Idea integracji społecznej realizowana na terenie szkoły

Okres nauki w szkole to niewątpliwie czas ważny dla rozwoju dziecka, czas zaciekawienia i zainteresowania otaczającą rzeczywistością. Dziecko jest już na tyle dojrzałe, aby móc wprowadzać je w realia otaczającej rzeczywistości przyrodniczej i społecznej, a jednocześnie na tyle jeszcze „czyste” i „wolne” od uprzedzeń i stereotypów, aby kształtować pozytywne postawy wobec wszelkiej odmienności, w tym szczególnie spowodowanej niepełną sprawnością. Z perspektywy edukacyjnej uznaje się, że dzieciństwo

¹ H. Krauze-Sikorska, *Dziecko z utrudnieniami w rozwoju w przestrzeni społecznej klasy szkolnej*. W: I. Adamek, Z. Zbróg (red.), *Wczesna edukacja dziecka wobec wyzwań współczesności*, Kraków: Wydawnictwo LIBRON 2011, s. 105.

² W. Segiet, *Rodzice-nauczyciele*, Poznań: Wydawnictwo Książka i Wiedza 1999, s. 45.

stanowi ten moment życia, który społecznie asygnowany jest na edukację, dającą gwarancję wykształcenia pożądaných cech niezbędnych do przetrwania i wymiany pokoleń³. Współczesna szkoła realizująca w praktyce ideę integracji społecznej osób niepełnosprawnych podejmuje próby wpisywania się w działania zapobiegające izolacji i dyskryminacji jednostek z niepełnosprawnością. Idea ta ma na celu zapewnienie dzieciom niepełnosprawnym dobrego samopoczucia, niesie również wiele korzyści dzieciom pełnosprawnym, stanowiącym przecież przeważającą część grup integracyjnych. Integracja społeczna sprzyja wielostronnemu rozwojowi wszystkich dzieci, zarówno pełnosprawnych, jak i niepełnosprawnych⁴. Łączenie sprawnych i niepełnosprawnych to tworzenie nowego modelu współżycia międzyludzkiego i dopełnianie społeczeństwa.

Integracja społeczna z definicji jest dynamicznym procesem psychospołecznym, polegającym na tworzeniu wspólnoty ideowej, wspólnoty warunków życia i wspólnoty interesów, dążeń i działań ludzkich⁵. Istota tego procesu oparta jest na zmianach dokonujących się na wielu płaszczyznach wspólnego życia. Szczególnego znaczenia nabierają tu wzajemne relacje między uczestnikami tego procesu. Możliwość wspólnego przebywania dzieci niepełnosprawnych z pełnosprawnymi stwarza im szansę na pełniejszy rozwój emocjonalny i społeczny. Współpraca w wielu dziedzinach życia, współdziałanie i współuczestnictwo w realizacji zwykłych sytuacji, wspólne podejmowanie decyzji i rozwiązywanie problemów na terenie przedszkola i szkoły daje możliwość wcho-

³ M. Karwowska-Struczyk, *Dziecko i konteksty jego rozwoju*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 2007, s. 31.

⁴ I. Rudek, *Podstawowe założenia integracji społecznej dzieci niepełnosprawnych w Polsce*. W: A. Nowak-Łojewska, A. Olczak, A. Soroka-Fedorczuk (red.), *Edukacja małego dziecka – refleksje, problemy, doświadczenia*, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu zielonogórskiego 2009, s. 167-177.

⁵ *Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych*, A. Maciarz (red.), Kraków: Impuls 1999, s. 14-15.

dzienia w bliskie relacje interpersonalne. Sprzyja to nawiązywaniu kontaktów społecznych, zawieraniu znajomości, rozwijaniu przyjaźni, w wyniku których rodzą się silne więzi emocjonalne.

Rodzice wobec problemów osób niepełnosprawnych

Rodzina jest jednym z podstawowych elementów organizacji społeczeństwa ludzkiego i tę rolę pełni od tysiącleci⁶. Zapewnia ona ciągłość biologiczną społeczeństwa i przekazuje dziedzictwo kulturowe następnym pokoleniom⁷. W niej także rozpoczyna się długi proces przygotowania dziecka do życia poprzez kształtowanie określonych ról społecznych, systemu wartości, norm postępowania⁸. Rodzina, jako podstawowe naturalne środowisko wychowawcze, stanowi pierwszą i fundamentalną grupę w życiu dziecka⁹ wywierającą zdecydowanie największy wpływ na psychikę i kształtowanie jego osobowości. Oddziaływania na dziecko dokonują się w normalnych, naturalnych warunkach życiowych w toku wykonywania (i trwania) zwyczajnych codziennych czynności. Sytuacje takie stwarzają sprzyjające warunki również dla kształtowania pozytywnych relacji w odniesieniu do osób niepełnosprawnych. Pozwalają na kreowanie ich pozytywnego wizerunku, wskazywanie mocnych i słabych stron każdego człowieka, a także umożliwiają zwrócenie uwagi na własne słabości i zalety. Uwzględnianie w wychowaniu rodzinnym problematyki związanej z funkcjonowaniem osób z niepełnosprawnością sprzyja również uświadomieniu dziecku konieczności dbania o własne zdrowie oraz budzi refleksję nad własną sprawnością.

⁶ T. Bielicki, *Struktura rodziny ludzkiej w perspektywie antropologicznej*. W: *Rodzina jej funkcje: przystosowawcze i ochronne*, E. Hałonia (red.), Warszawa: PAN 1995, s. 10.

⁷ F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków: Wyd. UJ 2002, s. 28.

⁸ S. Kowalski, S. Wawryniuk, *Doskonalenie funkcjonowania wychowawczego w środowisku*, „Studia Pedagogiczne”, t. XLVII, Wrocław 1981.

⁹ M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków: Impuls 2004, s. 310.

Nie bez znaczenia pozostają rodzice i ich rola w kształtowaniu postaw i relacji wobec osób niepełnosprawnych. Rodzice, jako pierwsi nauczyciele, dają swoim dzieciom przykład i wzorce wzajemnych relacji. Metoda modelowania jest w tym zakresie nie do przecenienia, a dzieci poprzez naśladownictwo pozytywnych zachowań rodziców wobec niepełnosprawnych w naturalny sposób przekazują akceptację i zrozumienie dla mniejszej sprawności ludzkiego ciała.

W toku praktycznej realizacji zadań, składających się na wypełnianie przez rodzinę funkcji wychowawczej, można kształtować postawy akceptacji i tolerancji wobec osób z niepełnosprawnością. Rodzice, wykonując codzienne czynności, mogą własnym zachowaniem modelować postawy wobec ludzi niepełnosprawnych (poprzez traktowanie ich jako pełnosprawnych partnerów, podziwianie ich osiągnięć, wskazywanie tych osób jako wzorów zachowań). Rodzice mogą również – w nawiązaniu do należytego wypełniania funkcji wychowawczej – wskazywać na pozytywne wartości, wzory zachowań, pozytywne relacje interpersonalne zwłaszcza, gdy modelami takich zachowań są osoby z niepełnosprawnością. Powoduje to budowanie wizerunku osoby niepełnosprawnej jako pełnowartościowej jednostki oraz zapobiega powstawaniu stereotypu wyposażonego wyłącznie w cechy negatywne i napiętnowanego brakiem akceptacji oraz ogólną społeczną niechęcią.

Pozwała to na kształtowanie się u młodego człowieka przekonania, że każda jednostka stanowi postać wyjątkową i niepowtarzalną z jednej strony, oraz posiadającą niesprawności i trudności w radzeniu sobie w określonych sytuacjach – z drugiej. Działania takie wypowiadają zdecydowane „nie” powstawaniu i utrwalaniu się stereotypów osób niepełnosprawnych jako ustawicznie potrzebujących pomocy, roszczeniowych w swoich postawach. Z powyższych rozważań wynika, iż środowisko rodzinne może mieć znaczący wkład w przełamywanie istniejących uprzedzeń dotyczących funkcjonowania społecznego osób niepełnosprawnych.

Doświadczenia wyniesione z rodziny mogą mieć wpływ na to, w jaki sposób dziecko odbiera te osoby, jakie cechy im przypisuje, jakie stosuje oceny w swoich wypowiedziach oraz jakie postawy wobec nich prezentuje. Badania¹⁰ wskazują, że głównym źródłem informacji na temat niepełnosprawności człowieka dla dziecka są rodzice. Ich zachowania wobec osób niepełnosprawnych i nastawienia do problematyki niepełnosprawności prezentowane w obecności dzieci mogą być dla nich wzorem do naśladowania. Inspiracją do podejmowania rozmowy z dzieckiem na temat inwalidztwa człowieka były, zdaniem badanych rodziców, m. in. sytuacje obserwacji tych osób w różnych miejscach (na spacerze np. przed przejściem dla pieszych, podczas uroczystości w przedszkolu, szkole, w domu itp.). Rodzice przekazywali dziecku głównie informacje związane z tym, że osobie takiej należy udzielać pomocy, a także, że należy być wobec niej tolerancyjnym. Zatem osoba z niepełnosprawnością postrzegana była przez osoby badane jako potrzebująca pomocy (postawa roszczeniowa wobec innych), a wobec jej odmienności (niepełnosprawności) należy być tolerancyjnym. Wśród informacji przekazywanych dzieciom w ogóle nie pojawiają się np. te dotyczące sposobów komunikowania się osobami z niepełnosprawnością oraz przełamywania barier mentalnych. Obraz osób niepełnosprawnych, wyłaniający się z podjętych analiz, w świetle opinii badanych dzieci sześcioletnich i dziesięcioletnich, wskazywał na dostrzeganie tych osób przez dzieci w różnych miejscach i sytuacjach. W aspekcie opisującym i oceniającym był zróżnicowany i wskazywał na trwający proces kształtowania się obrazu spostrzeganych osób niepełnosprawnych w umysłach badanych dzieci. Jeśli chodzi o jakość informacji dotyczących osób niepełnosprawnych a przekazywanych dzieciom – co

¹⁰ A. Soroka-Fedorczuk, *Osoby niepełnosprawne w opiniach dzieci*, Kraków: Impuls 2007, s. 53-58.

może niepokoić – wielokrotnie były one fragmentaryczne, pełne obaw, nierzeczywiste, potoczne.

Wyniki badań własnych

Problematyka dotycząca wiedzy i wrażliwości na temat osób z niepełnosprawnością jest już od dawna podejmowana w szkolnych programach edukacyjnych, skierowanych do uczniów w młodszym wieku szkolnym. Młodzi ludzie są przygotowywani do życia wśród jednostek o różnym stopniu sprawności, jednak nigdzie nie zwraca się uwagi na zagadnienie związane z koniecznością uwzględnienia kategorii płci tej grupy osób. Problematyka ta nie doczekała się także szerszych badań i analiz naukowych. Z tego powodu istotne wydaje się prowadzenie obserwacji, których celem uczyniono by diagnozę poziomu wiedzy i świadomości życia i funkcjonowania kobiet i mężczyzn z niepełnosprawnością, aby w konsekwencji, w oparciu o ich wyniki, podejmować działania zmierzające do podniesienia skuteczności edukacji w tym obszarze.

Przedstawiony w artykule obraz dotyczy fragmentu rzeczywistości społecznej związanej z odbiorem kobiet z niepełnosprawnością przez uczniów III klasy szkoły podstawowej. Badaniom poddałam 32 uczniów w 2014 roku. Materiał uzyskałam za pomocą kwestionariusza ankiety. Uczniowie zostali poproszeni także o wykonanie prac plastycznych przedstawiających kobietę niepełnosprawną. Grupa posiadała wszelkie cechy reprezentatywności, co pozwoliło na dalszą analizę i wnioskowanie. W prowadzonej próbie zwrócono się do uczniów z prośbą o odpowiedzi na kilka pytań dotyczących ich wiedzy i postrzegania niepełnosprawnych kobiet. Pytania przyjęły zarówno formę zamkniętą, jak i technikę niedokończonych zdań.

W pierwszym pytaniu zadanych uczniom, próbowałam zweryfikować jak definiują oni kobietę niepełnosprawną i jakie skojarzenia wywołuje to hasło. Pytanie przyjęło formę otwartą o charakterze niedokończonego zdania „Kobieta niepełnosprawna to...”. Otrzymane odpowiedzi zakwalifikowałam do trzech kategorii.

Pierwsza kategoria to odpowiedzi, w których akcentowano niepełnosprawność fizyczną, której wynikiem jest poruszanie się np. na wózku inwalidzkim. Przykładem są tutaj następujące odpowiedzi: „Kobieta niepełnosprawna to:...”

człowiek niepełnosprawny, który ma problemy z wykonywaniem niektórych rzeczy, ponieważ może mieć uszkodzone różne zmysły i dlatego czasami ma problemy z życiem. I wyróżnia się zachowaniem od innych ludzi

kobieta, która jeździ na wózku inwalidzkim i pozbawiona jest ręki lub nogi. Jest także głucha i niewidoma

jest to osoba bez ręki, bez nogi lub jeździ na wózku

osoba, która ma słabe mięśnie i najczęściej jest o kulach lub na wózku

nie może chodzić

nie może chodzić, biegać, ponieważ ma uszkodzone różne nerwy. Ta osoba nas naśladuje, ale nie panuje nad swoim ciałem. Wolno pomagać tym osobom, ale nie wolno się z nich śmiać, bo to naprawdę jest bardzo smutne

Druga kategoria wypowiedzi to wskazywanie występowania różnego rodzaju niepełnosprawności, są to wypowiedzi typu: „Kobieta niepełnosprawna to:...”

głuchoniema, na wózku, bez rąk, bez nóg, bez głosu

inwalidka, niewidoma, niepełnosprawna umysłowo, słuchowo i sepleni

taka osoba, która nie widzi, nie słyszy, nie mówi albo ma jakąś wadę

inwalida, głuchoniema, niewidoma

inwalida, niemówiąca

inwalida i kaleka

Natomiast kategoria trzecia obejmuje wypowiedzi, w których sugeruje się występowanie odmienności i wynikających z niej utrudnień. Dzieci wskazują jednocześnie na możliwość wykonywania innych czynności w sferach, których nie obejmuje ograniczenie oraz na konieczność niesienia pomocy. Przykładowe wypowiedzi:

to człowiek dużo mniej sprawny niż my, ale oczywiście może robić też inne rzeczy

człowiek, który jest w jakiś sposób inny od reszty ludzi

to taka kobieta, która odstaje od ludzkich norm

osoba, która nie może robić tego wszystkiego, co sprawni ludzie mogą

taka osoba, która potrzebuje pomocy

Kolejnym założeniem prowadzonych badań było ustalenie, jakie cechy dzieci przypisują kobiecie niepełnosprawnej. Uzyskane odpowiedzi podzieliłam, tworząc z nich cztery kategorie porządkujące opinie o kobiecie niepełnosprawnej. I tak: pierwszą kategorię stanowią wypowiedzi zawierające wyłącznie pozytywne opinie, kategoria druga to również wypowiedzi pozytywne, ale zawarty jest w nich aspekt występowania wyraźnych ograniczeń, kategorię trzecią stanowią wypowiedzi neutralne, zaś ostatnia kategoria to wypowiedzi o wyraźnym zabarwieniu negatywnym.

Kategoria pierwsza - wypowiedzi pozytywne:

Jest inna od innych ludzi i ma problemy życiowe

Ona jest ładna, pomimo braku nóg. Ma różne wykształcenie

Mądra, miła i sympatyczna. Może być nauczycielem

Kobieta niepełnosprawna jest miła i chociaż nie widzi, nie słyszy, nie czuje i tak jest mądra

Po prostu miła

Jest sympatyczna, ale niestety nie może wstać z wózka!!!

Kategoria druga - wypowiedzi pozytywne z aspektami wyraźnych ograniczeń:

Czasami może być smutna, że nie może robić wszystkiego

Jak normalny człowiek tylko ma różne wady ciała

Jest bezsilna i czasem niepełnosprawna fizycznie

Jest pozbawiona różnego rodzaju rozrywek, np. zabawa z dziećmi. Jest bardzo wykształcona, jest mądrzejsza od nas

Kategoria trzecia - wypowiedzi ambiwalentne:

Ślepa i brzydka lub ładna i normalna

Ładna i brzydka, normalna

Może być miła, ale nie zawsze musi być sympatyczna

Kategoria czwarta - wypowiedzi negatywne:

Niewidoma i niezadowolona. Często krzyczy na innych ludzi i dzieci

Czasami agresywna albo smutna

Ona jest bardzo chora, bo nie ma nogi lub ręki. Jest zła i obrażona na cały świat.

W badaniach zauważono zależność opinii na temat cech osobowościowych przypisywanych kobietom niepełnosprawnym od faktu znajomości takiej osoby. Te dzieci, które wskazywały wcześniej, że znają takie kobiety (członkowie rodzin lub osoby z sąsiedztwa) i wchodzi z nimi w różnego rodzaju relacje wyrażały pozytywne opinie, natomiast wypowiedzi dzieci, które deklarowały nieznaną osobę, w przeważającej większości były negatywne.

Brak kontaktów dzieci pełnosprawnych z osobami niepełnosprawnymi i fachowo przekazywanej wiedzy (np. podczas rozmów z dziećmi na temat niepełnosprawności człowieka) oraz innych doświadczeń, sprzyja tworzeniu obrazu przedstawionego w trzeciej i czwartej kategorii. Osoby niepełnosprawne, w wypowiedziach badanych dzieci, charakteryzowane były jako: inne, obce, wykluczone i marginalizowane. Ze względu na nieprzewidywalność w swoim zachowaniu i nieestetyczność wyglądu zewnętrznego, osobom tym przypisywane były negatywne cechy fizyczne i psychiczne.

Analizując negatywne postawy wobec osób niepełnosprawnych poszukuje się źródeł, które je determinują. W przypadku dzieci istotny wydaje się wpływ bajek i baśni, w decydującym stopniu, mogących je warunkować. W bajkach dziecko spotyka się z jednoznacznym wartościowaniem ludzi i sytuacji, kształtowaniem poczucia piękna jako kategorii etycznej i estetycznej. Postacie z bajek ukazują bohaterów lub czarne charaktery, królowe są piękne, młode i zdrowe, a złe postaci utożsamiane są z brzydotą, często też kalectwem. Potwory najczęściej też utożsamiają zło¹¹.

Celem prowadzonych badań było także znalezienie odpowiedzi na pytanie „Co ludzie mogą zrobić dla kobiety niepełnosprawnej?”. Uzyskane wyniki ukazały poziom świadomości dzieci w zakresie możliwości pomocy osobom niepełnosprawnym. Dzieci w swoich wypowiedziach wskazywały następująco:

Ludzie mogą pomóc jej w życiu

Przechodzić z nią przez ulicę, pomóc jej nieść zakupy, pomóc jej wejść do autobusu

Można jej pomóc wstać z wózka, podać picie, wejść po schodach

¹¹K. Ferenc, *Źródła kształtowania się postaw wobec osób niepełnosprawnych*. W: G. Miłkowska, B. Olszak-Krzyżanowska (red.), *Teraźniejszość i przyszłość osób niepełnosprawnych w kontekście społecznych zmian*, Kraków: Impuls 2008, s. 100-101.

*Chodzić z nią na spacer, pocieszać ją jak jest jej smutno, że jest kaleką,
pójść po zakupy i kupić jej potrzebne składniki*

*Ludzie dla kobiety niepełnosprawnej mogą zrobić miejsce na koncercie,
na stadionie, na parkingach i zbudować specjalne domy przygotowane
dla nich*

Mogą wysłać sms do fundacji

*Ludzie mogą zrobić taką akcję i zbierać dla niej pieniądze na wózek
inwalidzki*

Można zrobić jej operację, żeby była zdrowa

Kupić jej kule, temblak, wózek inwalidzki

Wyobrażenia dzieci na temat świadczonej pomocy i podejmowania takich działań przyjmowały charakter dwubiegunowy. Z jednej strony dostrzegały one konieczność działań wykonywanych osobiście dla kobiety niepełnosprawnej, które ułatwiałyby jej codzienne funkcjonowanie, z drugiej – wskazywały możliwości podejmowania takich działań przez specjalne instytucje. Uczniowie zwracali również uwagę na możliwość zwracania się do fundacji, ale i wspierania tych organizacji, np. poprzez wysyłanie SMS-ów. Interesujące wydały mi się także wypowiedzi, w których zwracano uwagę na możliwość podejmowania oddolnych inicjatyw wspierających osoby niepełnosprawne (przygotowanie i przeprowadzenie akcji i zbieranie pieniędzy na wózek). Istotnym wydaje się, że dzieci zwracały uwagę na konieczność oprzyrządowania i oprotezowania.

Wybrane wypowiedzi wskazują wyraźnie, iż w sposobie myślenia dzieci zauważa się już utrwalone postawy i wrażliwość na potrzeby osób z niepełnosprawnością. Stanowi to niewątpliwie efekt pracy wychowawczej domu i szkoły. Warunkiem skuteczności tych oddziaływań jest podejmowanie ich w czasie, kiedy dzieci zaczynają budować własny system wartości. Jest to optymalny czas, aby kształtować ich pozytywny stosunek wobec odmienności drugiego człowieka, owocujący uznawaniem ludzi

niepełnosprawnych jako równorzędne jednostek. Ukazywanie osób z niepełnosprawnością w codziennym życiu, radzeniu sobie ze zwyczajnymi czynnościami, przekonuje również o konieczności zapewnienia im możliwości edukacji, zdobycia wykształcenia, stworzenia warunków na rynku pracy, a także dostępu do kultury i sportu.

Wybrane rysunki, wykonane przez ankietowanych uczniów klas trzecich szkoły podstawowej, ukazują w sposób obrazowy postrzeganie kobiet niepełnosprawnych. W pracach uwzględnione zostały różne rodzaje niepełnosprawności – przedstawiano kobiety z niepełnosprawnością umysłową, ruchową i niewidome.

Zaprezentowany powyżej rysunek ukazuje sposób myślenia o niepełnosprawności typowy dla dzieci, jest on jeszcze wolny od stereotypów i uprzedzeń. Dzieci oczywiście zauważają odmienność wynikającą z niepełnosprawności oraz dostrzegają konsekwencje z niej wynikające, jednak zwracają uwagę na fakt, iż niepełnosprawność nie musi ograniczać wszystkich sfer funkcjonowania życia człowieka, wskazują na to poniższe wypowiedzi:

To osoba, co może robić różne rzeczy, ale nie wszystkie, bo jest im ciężiej

Kobieta niepełnosprawna jest mniej sprawna w jednej rzeczy od innych, ale w innej lepsza

Konkluzja końcowa

Analiza wypowiedzi uczniów wyraźnie wskazuje na zależność pomiędzy rodzajem postaw i sądów na temat kobiet niepełnosprawnych a faktem związanym z osobistą znajomością, kontaktem z tymi osobami. Kiedy kobieta niepełnosprawna jest dla nich bezosobowa, w sensie – nieznaną, wówczas oceny i oczekiwania są najczęściej negatywne. Wynikają one z braku wiedzy, strachu, zakłopotania, stereotypów, odmiennego wyglądu.

Postawy społeczne wobec osób niepełnosprawnych wyrażają się we wszystkich sferach: poznawczej (wiedza i przekonania dotyczące osób niepełnosprawnych), emocjonalnej (emocjonalno-oceniających) i behawioralnej. Jednak w rzeczywistych relacjach międzyludzkich zauważyć można, że postawy te mają zmienny charakter, co wynika z rozbieżności pomiędzy postawami deklarowanymi a rzeczywistym zachowaniem jednostek wobec osób niepełnosprawnych w realnych sytuacjach i kontaktach. Deklaracje są z reguły determinowane koniecznością przestrzegania norm i konwenansów społecznych, a także obawami przed krytyką, dezaprobatą i odrzuceniem społecznym. Jednak w praktyce okazuje się, że postępowanie daleko odbiega od deklarowanych wzorów zachowań. Można wręcz stwierdzić, iż deklaracje jedynie maskowały prawdziwe negatywne nastawienia do osób o ograniczonej sprawności.

Bibliografia

- Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002.
- Banach I., *Od integracji do inkluzji. O problemach integracji społecznej osób niepełnosprawnych*, Zielona Góra 2014.
- Bielicki T., *Struktura rodziny ludzkiej w perspektywie antropologicznej*, [w:] *Rodzina jej funkcje przystosowawcze i ochronne*, E. Hałonia (red.), Warszawa 1995.
- Ferenz K., *Źródła kształtowania się postaw wobec osób niepełnosprawnych*, [w:] *Terażniejszość i przyszłość osób niepełnosprawnych w kontekście społecznych zmian*, G. Miłkowska, B. Olszak-Krzyżanowska (red.), Kraków 2008.

Karwowska-Struczyk M., *Dziecko i konteksty jego rozwoju*, Warszawa 2007.

Kowalski S., Wawryniuk S., *Doskonalenie funkcjonowania wychowawczego w środowisku*, „Studia Pedagogiczne”, t. XLVII, Wrocław 1981.

Krauze-Sikorska H., *Dziecko z utrudnieniami w rozwoju w przestrzeni społecznej klasy szkolnej*, [w:] *Wczesna edukacja dziecka wobec wyzwań współczesności*, I. Adamek, Z. Zbróg (red.), Kraków 2011.

Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2004.

Rudek I., *Media w kreowaniu wizerunku osób z niepełnosprawnością. Szczególna rola telewizji*, [w:] *Miejsce innego we współczesnych naukach o wychowaniu. Inny wobec wyzwań współczesnego świata*, Tom 4, Łódź 2011.

Rudek I., *Podstawowe założenia integracji społecznej dzieci niepełnosprawnych w Polsce*, [w:] *Edukacja małego dziecka – refleksje, problemy, doświadczenia*, A. Nowak-Łojewska, A. Olczak, A. Soroka-Fedorczuk (red.), Zielona Góra 2009.

Segiet W., *Rodzice-nauczyciele*, Poznań 1999.

Soroka-Fedorczuk A., *Osoby niepełnosprawne w opiniach dzieci*, Kraków 2007.

Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych, Maciarz A., (red.), Kraków 1999.

Streszczenie

Edukacja jest procesem dążącym do włączenia dorastającego pokolenia w nurt życia społecznego, kształtowania umiejętności umożliwiających funkcjonowanie człowieka w nieustannie zmieniającej się rzeczywistości społecznej, może służyć także kształtowaniu właściwych postaw wobec odmienności drugiego człowieka, szczególnie, gdy tą odmiennością stanowi niepełnosprawność. Funkcjonowanie współczesnego świata wyznacza konieczność zmian w edukacji. Przystajemy być społeczeństwem homogenicznym, dopuszczamy różnorodność i odmienność w wielu aspektach naszego życia. Jeden z elementów składowych kategorii „inność” stanowią jednostki niepełnosprawne i ich funkcjonowanie w różnych strukturach życia.

Edukacja pełni nieocenioną rolę w przygotowaniu człowieka na/ do spotkanie z niepełnosprawnością, zarówno w sensie wychowania, jak i kształcenia. Procesy te posiadają nieograniczone możliwości w zakresie kształtowania postaw, świata wartości, norm i zasad regulujących ludzkie

życie (wychowanie), jak i przekazywania wiedzy i informacji o samej niepełnosprawności, a także wynikających z niej ograniczeń, konsekwencji czy negatywnych postaw wobec osób z niepełnosprawnością (kształcenie).

W artykule przedstawiono wyniki badań dotyczące obrazu kobiet niepełnosprawnych w percepcji dzieci w młodszym wieku szkolnym. Dzieci w twórczości plastycznej i wypowiedziach pisemnych zaprezentowały swoje opinie na temat kobiet niepełnosprawnych i możliwości pomocy tym osobom.

Słowa kluczowe: edukacja, niepełnosprawność, osoba niepełnosprawna, kobieta niepełnosprawna

Abstract

The functioning of the modern world determines the need for changes in education. We are starting to accept diversity and differences in many aspects of our lives, instead of being a homogeneous society. One of the components of the category of "otherness" are people with disabilities and their functioning in different life structures. Education plays an invaluable part in preparing human to meet disability, in terms of education and training. These processes have limitless possibilities in terms of attitudes, world of values, standards and rules governing human life (nurture), as well as spreading knowledge and information about the disability itself. This also applies to restrictions arising from it, consequences or negative attitudes towards people with disabilities.

School is a place where educational work is undertaken to promote acceptance and tolerance towards differences of others. Teachers take action to shape appropriate attitudes towards people with disabilities and one of the most appropriate ways is to introduce children and young people to the hierarchy of values.

The article presents the results of research on the image of women with disabilities in the perception of children of younger school age. Children in the plastic arts and the written statements presented their opinions on women with disabilities and opportunities to help those people.

Keywords: education, disability, disabled people, disabled woman